

PRIPOROČILA IN DODATNA LITERATURA
ZA PRIPRAVE NA TEKMOVANJE S PODROČJA SLOVENŠČINE
ZA CANKARJEVO PRIZNANJE 2024/2025

ZA CANKARJEVO TEKMOVANJE BODO
ŠESTO- IN SEDMOŠOLCI V ŠOLSKEM LETU 2024/2025 BRALI

PUSTOLOVSKO PRIPOVED
BOGDANA NOVAKA GRAJSKI STRAH.

Povest bodo brali v povezavi s krovno temo letošnjega tekmovanja
SREČA(NJA) V PROSTORU IN ČASU.

Spoštovane mentorice, spoštovani mentorji!

Tudi letos smo v teh priporočilih zbrale nekaj podatkov, idej in predlogov, kar vam bo olajšalo pripravo učenk in učencev na interesno tekmovanje s področja slovenščine za Cankarjevo priznanje. (Povest *Grajski strah* smo za Cankarjevo priznanje brali že leta 2015.)

Dr. Igor Saksida, predsednik državne komisije, v skupnih izhodiščih in glavnih poudarkih priprave na tekmovanje v znanju slovenščine za Cankarjevo priznanje za letošnje leto ponovno svetuje, da naj tekmovalci smiselno prepletejo razumevanje in osebni odziv. Že v preteklih letih je ugotavljal, da je branje književnosti »(...) iskanje skritega, nevidnega, celo skrivnostnega. Je pot v domišljijo, k sebi, k svojim občutkom, vprašanjem, dvomom in strahovom, je iskanje lepote in spraševanje (...).« (I. Saksida: *Skupna izhodišča in glavni poudarki priprave na tekmovanje v znanju slovenščine za Cankarjevo priznanje 2023/2024*. ZRSŠ, september 2023.)

Predsednik komisije za Cankarjevo priznanje v letošnjih skupnih izhodiščih ponovi temeljno vodilo, da je Cankarjevo tekmovanje bilo, je in bo oblika spodbujanja in razvijanja **branja zahtevnih besedil**, ki jih ne berejo vsi učenci v razredu in ne le za spontani bralni užitek, ampak zato, da bi **dokazali višje razvite zmožnosti branja in pisanja**. Pomembno je, da tekmovalci postopoma in vodeno razvijajo zmožnost kritičnega branja književnosti. Poleg temeljitega poznavanja vsebinskih in slogovnih prvin izbranih besedil se bodo soočili s snovnim ozadjem pripovedi, poznavanjem povezave (...), spoznavanjem značilnosti izbrane književne vrste – a vse to po jasnih in temeljitih bralnih korakih:

1. **podrobno branje** leposlovnega besedila (...),
2. **povezovanje** leposlovnega besedila in sobesedila z znanjem **literarne teorije in zgodovine** in (seveda),
3. **ponovno podrobno branje** književnega dela ter **razmislek** o tem, (...) kako besedilo presega okvire časa, v katerem je nastalo, kako ga je torej mogoče aktualizirati – vse to v pogovoru z mentorico ali mentorjem branja in drugimi sobralci.

Postopno razvijanje kritičnega branja naj se izogiba nekaterim potezam prvotnega, spontanega, včasih tudi naivnega na besedilo. Mentorji in tekmovalci ter vsi drugi, ki bodo skupaj z njimi razmišljali o besedilu (npr. starši), naj se zato izogibajo:

- komentiranju neprebranih besedil ali njihovem zavračanju na podlagi vnaprejšnjih (nedokazanih) predpostavk o prezahtevnosti, dolgočasnosti ali še drugačni navidezni recepcijski neustreznosti besedil – pri tekmovanju sta izziv in naloga mentorja branja, da jim pokaže, v čem so tudi navidezno tuja besedila v današnjem času zanimiva za branje in razpravlja o prebranem;
- vrednotenju besedil na podlagi posameznih delčkov (npr. naslova ali nekaterih prizorov v besedilu) brez navezave vsega tega na celovito sporočilo besedila – to je namreč neustrezna metoda iztrganega navajanja podrobnosti, kar je prej dokaz pomanjkljive bralne zmožnosti kot izraz »skrb za varnost bralcev«;
- vztrajanju pri lastnem razumevanju (tudi brez utemeljitve) in neupoštevanju mnenja sogovornikov, rušenju pogovora o prebranem – mentor branja torej ne bo oblikoval avtoritarnih interpretacij, ki se jih je treba le naučiti, ampak bo spodbujal mlade sogovornike, da pod njegovim vodstvom razvijejo čim bolj poglobljeno razumevanje besedila – ali celo
- nepriznavanju pravice avtorja (in seveda bralcev), da snov, posameznika, medsebojne odnose vidi in prikazuje po svoje – bolj ali manj razumljivo, prepričljivo, provokativno ... (I. Saksida: *Skupna izhodišča in glavni poudarki priprave na tekmovanje v znanju slovenščine za Cankarjevo priznanje 2024/2025*. ZRSS, september 2024.)

Upošteva naj se tudi napotek o *uporabi književnega znanja* – tekmovalcem namreč prinese do 10 točk, zato opozorimo učence, da v svoj spis smiselno vključujejo tudi književno znanje, kot npr. podatke o Bogdanu Novaku, zvrstno-vrstne oznake, medbesedilne primerjave, misli iz spremnih zapisov idr., saj vse to soustvarja boljšo nalogo, ki je napisana inovativno in prepričljivo. Želimo namreč, da književno znanje prispeva k razumevanju besedil in ustrezni rabi literarnovednih pojmov ter h kritičnemu vrednotenju prebranega.

V nadaljevanju navajamo nekaj podatkov o pisatelju in knjigi, ki bodo nam, mentoricam in mentorjem, zelo koristili.

Bogdan Novak, leta 1944 rojen Prekmurec, se je pri treh letih z družino priselil v Ljubljano, v njeni okolici živi tudi danes. Njegov pisateljski opus obsega več kot 80 samostojnih knjig za otroke, mladino in odrasle. V vsebino vpleta humor, satiro ... Med mladimi bralci je zelo priljubljena zbirka *Zvesti prijatelji*, iz katere je tudi letošnja knjiga za Cankarjevo tekmovanje. Nekoč je rekel: »Ne pišem za predal, ampak za ljudi.«

Grajski strah je pustolovska pripoved, v kateri člani taborniškega odreda Rožnik na počitnicah pri Lacijevih starših v Prekmurju doživljajo raznovrstne dogodivščine. Bo današnjim mladim bralcem zanimiva izkušnja rabutanja koruze? Morebiti vožnja z vlakom? Kako vse to doživljajo mladi bralci, ki jim akcije taborniškega odreda niso več tako vsakdanje, tako blizu, kot si odrasli radi predstavljamo? Morebiti pa se motimo in so akcije tovarišij še vedno aktualne. Se bomo oz. se bodo bralci osredotočili na jezik – na starinske izraze, narečne besede? Kot dobre mentorice in dobri mentorji jim bomo pustili, da besedilo doživijo, da ga razumejo, nam dajo iztočnice za obdelavo. Imamo med bralci kakšno tabornico ali tabornika¹ in bo dogodivščine taborniškega odreda Rožnik ponotranjil ter še sam navedel nekaj »rešitev« in predlogov? Ali taborniški odredi še danes sledijo vrednotam iz zgodbe? Katere so tiste vrednote, ki jim taborniki oz. mladi danes posvečajo več pozornosti in so jim pomembne?

Branje zapisov mladih nas bo letos zagotovo pozitivno presenetilo, zato bomo na zgodbe lahko gledali z očmi natančnega, premišljenega in kritičnega bralca, pri tem pa zagotovo upoštevali UN (2018), v katerem piše, da učenke in učenci v 6. in 7. razredu doživljajo, razumevajo in vrednotijo književnega besedila (kakor sledi v nadaljevanju).

- Razvijajo zmožnost doživljanja, razumevanja in vrednotenja umetnostnih besedil ter prvin umetnostnega besedila, tako da pišejo (po)ustvarjalna besedila, »strokovna« besedila oz. fragmente besedil, ki vključujejo jezikovne in druge značilne prvine umetnostnih besedil; pri tem upoštevajo značilnosti dane umetnostne zvrsti/vrste.

¹ »V Sloveniji se taborniška društva, rodovi, povezujemo v krovno organizacijo – Zvezo tabornikov Slovenije, nacionalno skavtsko organizacijo. V Sloveniji je naša zveza edina polnopravna članica mednarodnega gibanja – Svetovne skavtske organizacije (WOSM). Združuje skavtske organizacije s celega sveta. (...) Taborništvu oz. skavtstvu je svetovno gibanje, ki vzgaja mlade v odgovorne, angažirane, solidarne in samostojne, in združuje ljudi najrazličnejših narodov, kultur in prepričanj ter jim nudi varno okolje, da se izrazijo, spoštujejo in učijo eden od drugega.« (Več na: <https://www.taborniki.si/tabornistvo/>.) V Sloveniji pa obstaja tudi sorodna organizacija – Združenje slovenskih katoliških skavtinj in skavtov (ZSKSS), ki je prostovoljna, nacionalna mladinska organizacija, ki se ukvarja z vzgojo in izobraževanjem otrok in mladih. (Več na: <https://skavti.si/slovenski-skavti>.)

Članek *So si skavti in taborniki res tako zelo različni?* (Več na: <https://si.aleteia.org/2024/06/06/so-si-skavti-in-taborniki-res-tako-zelo-razlicni>.)

- Zmožnost doživljanja, razumevanja in vrednotenja književne osebe razvijajo tako, da:
 - pišejo zgodbe – »Kaj bi bilo, če bi jaz enkrat ...« (glavna književna oseba ravna v nasprotju z njihovimi pričakovanji);
 - pišejo »manjkajoči del zgodbe« – (racionalno) razlago, dopolnitev avtorjeve zgodbe (zamolčani del), upoštevajoč logiko dogajanja/predzgodbe/nadaljevanja zgodbe;
 - predstavljajo osebe iz enega umetnostnega besedila v drugega.
- Zmožnost doživljanja in razumevanja književnega prostora in časa razvijajo tako, da:
 - tvorijo nov domišljjski svet s podobnim dogajalnim prostorom in/ali časom, kot je v umetnostnem besedilu;
 - pišejo zgodbe, ki se dogajajo danes/v preteklosti/v prihodnosti – pri tem izhajajo iz svojega znanja in svojih izkušenj.
- Zmožnost razumevanja dogajanja in teme v književnem besedilu razvijajo tako, da:
 - pišejo zgodbo tudi s perspektive tistih književnih oseb, ki jim niso blizu;
 - pišejo zgodbo vsak s perspektive druge književne osebe;
 - utemeljujejo svoje videnje s primeri iz besedila.
- Zmožnost ločevanja avtorja od pripovedovalca razvijajo tako, da:
 - spremenijo pripovedovalca v znanem umetnostnem besedilu (zgodbo pripoveduje glavna književna oseba ali ena od stranskih).
- Zmožnost sprejemanja in tvorjenja proznih besedil razvijajo tako, da:
 - pišejo realistične, fantastične in nesmiselne zgodbe.

Prepričane smo, da vam idej za delo ne bo zmanjkalo, vseeno pa jih dodajamo nekaj še same. (Kot smo omenile že na začetku, je nekaj idej nanizanih že v priporočilih iz leta 2015.)

Učenčevo prvo branje pustolovske zgodbe *Grajski strah* naj bo individualno. Ob tem jim pomagamo s pripravo t. i. dnevnika branja, v katerega ob in po branju vpisujejo svoja spoznanja, razmišljanja. Nekaj idej za dnevnik branja navajamo v nadaljevanju.

- Naslov knjige: *Grajski strah*.
Pričakujem, da bom ...
- Osebna izkaznica knjige: avtor, naslov, zbirka, ilustrator, leto izdaje, založba.
- Osebna izkaznica pisatelja: rojstvo, šolanje, poklicna pot, dela za otroke in mladino, priznanja in nagrade, zanimivosti.
- Kratek opis vsakega prebranega poglavja. (Če ti je lažje, lahko izpišeš misli, ki te bodo spominjale na zgodbo, ustvariš kratek strip ipd.)
- Katero poglavje te je najbolj pritegnilo? Zakaj?
- V vsakem poglavju izpiši dve do tri besede/besedne zveze, ki so nenavadne/jih ne poznaš. Njihov pomen poišči s pomočjo portala *Franček*.

- Kdo so člani taborniškega odreda Rožnik? Vsakega opiši vsaj s tremi pridevniki. Lahko jih tudi narišeš.
- Označi Lacija.
- Osebe poskušaj razdeliti na glavne in na stranske. Ali so samo taborniki pomembni za zaplete in razplete?
- Kraj in čas dogajanja.
- Nariši časovnico dogajanja.
- Napiši tri kriterije uspešnosti, ki jih moraš upoštevati pri pogovoru/pisanju o prebrani knjigi.

Pogovor o knjigi nato nadaljujemo v šoli. Pri tem je zelo pomembno, da učenci o prebranem glasno razmišljajo, povedo svoje mnenje in ga utemeljujejo s prebranim. Učitelj naj ne pozabi na prepletanje zgodovine in sodobnosti, pri čemer naj učence spodbudi, da bodo o tem v prebrani zgodbi sami razmišljali.

Učence nato razdelimo v pare ali manjše skupine, da bodo raziskovali, razmišljali, predstavljali svojo nalogo.

- Kdo je Bogdan Novak? S pomočjo virov in literature pripravite kratko predstavitev o življenju in delu slovenskega pisatelja. Ne pozabite na zanimivosti.
- Zgodba se dogaja v Prekmurju. Narišite zemljevid Slovenije, označite Prekmurje in kraj, kjer se zgodba dogaja. O Prekmurju poiščite tudi nekaj zanimivosti.
- Dogajalna premica. Oblikujte svojo, drugačno premico dogajanja v knjigi *Grajski strah*. Označite vsaj 5 prelomnih dogodkov. Predstavite, zakaj so ti dogodki po vašem mnenju prelomni/pomembni.
- Pustolovska zgodba predstavi kar nekaj književnih junakov. Ne le taborniki, tudi drugi književni junaki pomembno vplivajo na dogajanje. Predstavite jih čim izvirnejše.
- Taborniki bivajo na kmetiji. Katera kmečka opravila spoznajo? Kaj pomagajo delati? Kaj jim gospodarica kuha? Ste razumeli vse besede? Narišite miselni vzorec in vse to predstavite svojim sošolcem/sošolkam. Pri razlagi besed/besednih zvez si pomagajte s portalom *Franček*.
- Ali je Viljem Tkalec resnična oseba? Ali je res obstajala socialistična sovjetska republika Prekmurje? Raziščite in dejstva predstavite svojim sošolcem/sošolkam.
- Počitnice nekoč in danes. Ali so počitnice, ki so jih preživljali taborniki, za vas oddaljena zgodovina? V čem se razlikujejo od današnjega časa in kaj imajo z njim skupnega? Kaj nas takšna spoznanja naučijo? Predstavite v obliki preseka dveh krožnic.

V nadaljevanju navajamo nekaj že oblikovanih navodil za pisanje.

- Prebral/-a si knjigo Bogdana Novak *Grajski strah*, v kateri si spoznal/-a družčino taborniškega odreda Rožnik. Razmisli, kateri tabornik bi lahko bil tvoj »prijatelj/-ica« pri odkrivanju nenavadnih zgodovinskih dogodkov in utemelji s pomočjo prebranega. S kom pa se ne bi ujel/-a? Zakaj ne? Razmisli tudi, zakaj je Bogdan Novak knjigo naslovil *Grajski strah*. Svoje mnenje zapiši in utemelji.
- Knjiga Bogdana Novaka *Grajski strah* ob pustolovščini mladih tabornikov predstavlja tudi življenje v kmečkem okolju Prekmurja. Kaj novega si spoznal/-a o Prekmurju? Ali poznaš vse kulinarčne dobrote, ki so jih poskušali mladi taborniki? Kaj nenavadnega si izvedel/-a v prebrani zgodbi? Kje se kaže prepletanje izročila in sodobnosti? Ali vrednote, ki jih izkazujejo mladi taborniki, med vami še zmeraj živijo? Svojemu razmišljanju dodaj izviren naslov.
- S starši si na počitnicah v Beltincih in glej – tam je tudi taborniški odred Rožnik. Počitnice so postale zanimive, saj se z njimi res dogaja. Prijatelju/-ici/-em, ki je/so ostal/-i doma, napiši pismo in mu/ji/jim predstavi smešen/žalosten/grozljiv dogodek, ki se vam je zgodil. Pri tem upoštevaj prebrano zgodbo. 😊

Želimo vam uspešno pripravo na tekmovanje.

Pripravile (zapisane po abecednem redu):

Aleksandra Godec, dr. Dragica Haramija,

Vanja Jesenek, Andreja Krajnc,

Ana Perović, mag. Gordana Rodinger